

MODÜL 15: ÖNYARGI VE AYRIMCILIK

Modülün Hedef Kitlesi

- Öğretmenler,
- Okul ve eğitim yöneticileri,
- Maarif müfettişleri.

Modülün Hedefleri

Oturumun sonunda katılımcılar;

- 1- Fırsat eşitsizliği hakkında farkındalık geliştirecekler,
- 2- Farklılıkları, ayrımcılığı ve marjinalliği deneyimleyebilecekler,
- 3- Empati geliştirebilecekler,
- 4- Hoşgörülü bir toplum oluşturmanın yollarını öngörebilecekler,
- 5- Ön yargı ve ayrımcılık ile ilgili etkinlik örneklerini tanıyacaklar ve uygulayabileceklerdir.

Modülün Süresi

- Sunu -
- 45+45 dk. etkinlik

Gerekli Malzemeler

Yansıtıcı,

Çalışma Kağıtları (grup sayısı kadar),

Rol kartları (Katılımcı sayısını dikkate alarak, her bir rolden en az 2 kişiye gelecek şekilde),

Karikatür (Grup sayısı kadar)

Etkinliklerin Kısa Açıklaması: Etkinliği tamamladıktan sonra katılımcılar kendilerini “başkalarının yerine” koyacaklar, öğretmenler ve öğrenciler önyargı, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık ile ilgili kuramsal altyapıyı tanıyacaklardır. Katılımcılar ayrıca ayrımcılığı anlama ve engellemeye yönelik bir anlayış oluşturma konusunda deneyimlerini paylaşacaklardır. Bu modülün iki etkinlikten oluşmaktadır.

Modülün Uygulama Süreci :

Modülün Powerpoint sunusu bulunmamaktadır. Ancak aşağıda kavramsal çerçevesi sunulmuştur.

Eğitimlere başlamadan önce bu kavramsal çerçeveyi okumanız önerilir.

ETKİNLİK SÜRECİ

Etkinlik 1 (İleriye Doğru Bir Adım At!¹) Uygulaması:

- ✓ Etkinlik öncesinde hazırlıklarınızın tam olduğuna emin olunuz. Tüm rol kartlarını altı yapışkanlı etiketler şeklinde kesiniz **ve** rol kartlarını karıştırınız. Katılımcı sayısı ile rol kartlarını **eşitleyiniz**. Her rolden en **az** iki kişi olması gerektiğini unutmayınız.
- ✓ Salonun uygun bir yerine bir çizgi çiziniz.
- ✓ Bu çizgi üzerine katılımcıların yan yana kol hizalarına dizilmelerini sağlayınız.
- ✓ Her bir katılımcıya rollerini veriniz ve siz söyleyene kadar rollerini açmamalarını ve diğer kişilerle paylaşmamalarını isteyiniz.
- ✓ Herkesin kendi rol kartlarını okumasını isteyiniz
- ✓ Katılımcılara kendi rollerine alışmaları için aşağıdaki gibi destekleyici sorular sorunuz. Kendilerini o roldeki kişi olarak düşünmelerini sağlayınız.
  - Çocukluğunuz nasıldı?
  - Hangi oyunları oynadınız?
  - Anne-babanız hangi işlerde çalışıyorlardı?
  - Nerede yaşıyorsunuz?
  - Geliriniz ne kadar?
  - Sizi ne heyecanlandırır ve ne korkutur?
- ✓ Ekteki **“İfade ve Olaylar”** listesini okunuz. Katılımcılardan okunan ifadelere “evet” diyebildiklerinde **bir adım öne çıkmalarını** isteyin. Eğer ki “evet” diyemiyorlarsa yada kararsız kalmışlarsa **hareket etmemelerini** söyleyin.
- ✓ İfadeleri bitirdikten sonra farklı katılımcılara kendisi ve diğerlerinin durumları ile ilgili aşağıdaki soruları sorunuz.
  - Kendi durumun hakkında neler hissettin?
  - İleriye doğru adım atarken ya da dururken neler hissettin?
  - Başkalarının durumu hakkında neler hissettin?
  - Kendin ilerlerken başkalarının ilerleyememesi sana neler düşündürdü?
  - Kendin kalırken başkalarının ilerlemesi sana neler düşündürdü?

Katılımcılar birbirlerinin rollerini tahmin edebiliyor mu? Bu aşamada rollerini açıklamalarını isteyiniz.

  - Aynı rollere sahip kişilerin ilerleyişleri aynı mı oldu farklı mı? Neden?
  - Herkesin aynı anda ilerlemesi olanaklı mı? Neden?
  - Farklı bir rolü canlandırmak ne ölçüde kolay veya zordu?
  - Rolünü oynadıkları kişiyi zihinlerinde nasıl canlandırıdılar?

¹ Uyarılama: Brander, P., Oliveira, B., Gomes, R., Ondrackova, J., Keen, E., Surian, A., Lemineur, M-L. and Suslova, O. (2002). *Compass a manual on human right education with young people*. In P., Keen E. and Lemineur M-L. (Eds). Germany:Council of Europe.

Önemli Not: Telif Hakları Gereği sadece **eğitim amaçlı** kullanılabilir. Ticari amaçlı kullanılamaz.

- Bu etkinlik toplumsal gerçekleri yansıtıyor mu? Nasıl veya ne şekilde?
- Adım atmak için okunmuş olan ifadeler hangi haklarla ilgilidir?
- İleriye doğru adım atmaya engel olan “ayrımcılık, önyargı, eşitsizlik, ötekileştirme vb.” insan hakları problemlerinin çözümüne ilişkin hangi önerilerde bulunursunuz?

Etkinlik 1 (Baba Ben Evleniyorum!²) Uygulaması:

- ✓ Etkinlik öncesinde hazırlıklarınızın tam olduğuna emin olunuz. Katılımcılardan dört grup oluşturunuz.
- ✓ Her gruba **Ek-1'deki** karikatürleri dağıtınız. Ayrıca bir yansıtıcı aracılığı ile karikatürleri ekrana yansıtınız.
- ✓ Yansıtıcı ile göstermiş olduğunuz görsellerdeki durumu aşağıdaki gibi tanıtırız:

“ Anja ailesine erkek arkadaşını tanıştırmak istiyor. Karikatürün ilk bölümünde ailesi kendi evlerindedir ve evlerinin duvarında **“hepimiz eşitiz”** yazan bir takvim mevcuttur. Aile, kendilerini yeni erkek arkadaşını tanıştırmak isteyen, kızları ile telefonda görüşüyor. Aile kızlarının erkek arkadaşıyla tanışacak olmaktan dolayı çok mutlu görünüyor. Ertesi gün Anja ve erkek arkadaşı tanışma ziyareti için eve geliyorlar. Kapıdaki zili çalıyorlar. Kapı açıldığında ailenin yüzünde, Anja'nın erkek arkadaşından kaynaklanan, bir şok ifadesi görülüyor. Çünkü Anja'nın erkek arkadaşı etnik olarak farklı biridir ve aile çok şaşırmıştır.
- ✓ Gruplardan karikatürlerde olan durumu düşüncelerini ve bu durumu da dikkate alan 5 dk'lık bir rol oynama etkinliği hazırlamalarını isteyiniz. Bunun için 15 dk. süre veriniz. Bu rol oynama etkinliğinde karikatürün devamında gerçekleşmesi muhtemel duruma ve sorunun çözümüne ilişkin bir senaryo oluşturmalarını isteyin. Sorunu olumlu sonuçlanacak şekilde çözmeye gayret etmeleri gerektiğini hatırlatınız.
- ✓ Her grubun senaryolarını 5'er dakika ile canlandırmalarını sağlayınız.
- ✓ Grupların senaryolarını canlandırmalarının ardından genel oturumda aşağıdaki soruların tartışılmasını sağlayın.
  - Böyle bir yaşantının arkasındaki değerler nelerdir?
  - Bu bir ayrımcılık mıdır? Eğer öyleyse ne tür bir ayrımcılıktır?
  - Burada bir ırk düşüncesi var mı? Varsa bu; kültürel, siyasal, ekonomik veya toplumsal yapı ile mi ilgili? Yoksa biyolojik ve genetik kavram/fikir mi?
  - Sizce kapı açıldığında her bir kişi ne hissetti? Karikatürdeki her bir kişinin duygu ve düşüncelerini değerlendiriniz.
  - Böylesi bir durumda aileye yardımcı olmak için kısa vadeli ne tür öneriler getirilebilir?

² **Uyarılama:** Katrin Träger, Renata Miljevic-Ridicki & Pavla Karba. *How can we reduce prejudice and discrimination?* <http://www.coe.int/en/web/pestalozzi/edc> (26/11/2013 tarihinde erişim sağlanmıştır.)

Önemli Not: Telif Hakları Gereği sadece **eğitim amaçlı** kullanılabilir. Ticari amaçlı kullanılamaz.

- Böylesi bur durumda aileye yardımcı olmak için ne tür uzun vadeli öneriler getirilebilir?
- İnsanların duygu ve eylemleri hakkında bu etkinlik bize ne öğretebilir?
- Etkinlik kapsamında insan hakları ile ilgili hangi kavramlar ele alındı?
- Bu tür çatışmaların nasıl çözülebileceği konusunda rol oynama etkinliği bize neler öğretti?

ÖNYARGI VE AYRIMCILIK

Ayrımcılık; ayırmak ve ayırım kelimelerinden gelir. Bir şeyi ayırmak için yapılması gereken şey iki şeyin bir birinden farklılıklarını belirlemek suretiyle onları sınıflamaktır. Ayırımın amacı nitelik ve nicelik bakımından birinin diğerinden daha üstün yada iyi olduğu varsayımına dayanır. Bu varsayım kimi zaman inanca dönüşerek toplulukları yada bireyleri toplumsal yaşamda ayrımcılık yapmaya götürebilir. En nihayetinde bu ayrımcılığa dayalı olarak toplumda bazı kişiler siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel haklarını kullanmada engellemeler ile karşılaşır.

Ayrımcılık çoğu zaman cehaletten, ön yargılardan ve kalıplaşmış yargılardan kaynaklanır. Çoğu insan yabancı görünen veya bilinmeyen şeylerden korktuğu için, görünüşü, kültürü veya davranışları yabancı gelen kişilere kuşkuyla bakar, hatta onlara karşı şiddet kullanmaya yönelebilir. Herhangi bir kişiyi ast duruma düşüren veya marjinal konuma iten tutum, eylem ve kurumsal pratikler ayrımcılık sayılabilirler (Flowers, 2010:215).

Ayrımcılık ve eşitlik fikri

Ayrımcılık kavramı, esas ve yaygın olarak, insanlar arasındaki eşitlik fikri ve ilkesinden kaynaklanır. Gerek hukuksal gerek insani olarak üzerinde bir söz birliği bulunduğu varsayılan eşitlik ilkesi, "her insanın doğuştan eşit olduğu" dur. İnsanlar, dünyanın neresinde, hangi ten rengiyle, hangi cinsiyet ya da cinsel yönelimle; hangi etnik kökene, dine, mezhebe ait olarak doğarlarsa doğsunlar, insan olmak bakımından eşittirler. Eşitlik ilkesi, dışlanma ve ayrımcılık ilişkisini teorik olarak çözebilirmiş gibi görünmesine rağmen, insanlık tarihine genel olarak bakıldığında bu varsayımın gerçekleşmediği açıktır (Göregenli, 2012:18).

Ayrımcılıkta Kalıp Yargılar

Toplumsal yaşamda mutlak anlamda eşitliği sağlamak çok olanaklı değildir. Bu eşitsizlikler kalıp yargılar üretilmesine neden olur. Maalesef bu kalıp yargıların kimileri kısmen de olsa doğruluk değerine sahiptir. Ancak kısmen doğruluk değerine sahip olan bu yargı devamında bütünü içerecek şekilde genellenmektedir. Yani bir tür toptancılık yada yanlış genelleme yapılmaktadır. Kalıp

yargıların bazılarının kısmen de olsa doğruluk değerine sahip olması kalıp yargılarla dolayısıyla ayrımcılıkla mücadeleyi zorlaştıran bir unsurdur (Çayır, 2012).

Ayrımcılık Çeşitleri:

Literatürde var olan ayrımcılık türleri olarak; ırk, renk, dil, din, siyasi, etnik köken, engellilik durumları, toplumsal sınıf, meslek vb. sayılmaktadır. Bu tür ayrımcılıklar her ne kadar hem uluslararası hem de ulusal hukuk metinleri ve bunların uygulanması suretiyle engellenmeye çalışılsa da; bazen açıktan -önemli oranda ise örtük olarak (yada bilinçsizce)- devam etmektedir. Ayrımcılık olarak adlandırılan eylemler, belirli bir grubun yada kişinin reddedilmesi yada dışlanması, bu kişilerin hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması biçimlerinde gerçekleşebilir. Toplumsal yaşamda kimi ayrımcılık türleri daha sık rastlanan bir olgudur. Örneğin bir işe personel almada, özel yada kamu kurumlarında terfi almada, evlerin kiraya verilmesinde, sözlü istismlar gibi.

Ayrımcılık aynı zamanda çocuklar arasında da çok yaygın olan bir olgudur. Bazen öğrenciler bazı çocukları – belirli bir farklılığa bağlı olarak- oyunlarına kabul etmezler, onlara fiziksel müdahalede (vurma, çarpma, dokunma...) bulunurlar, onları söz ile taciz (kız, enayi, şişko, deli ...) ederler. Sonuç olarak çocuklar arasındaki bu tür ayrımcı ifade ve müdahaleler kişilerin temel insan hak ve özgürlüklerini kısıtlar yada engeller (Flowers, 2010). Ayrımcılık yapan kişiler için önemli oranda ayrımcılığa neden olan özellik bir sorun olarak görülmektedir. Sorun olarak algılanan bu özelliklerden ötürü bazı insanlar bu özellikleri taşıyan insanlara “reddetme, kısıtlama, dışlama” şeklinde ayrımcılıkta bulunabilmektedirler. Ayrımcılık doğrudan yada dolaylı olmak üzere iki yolla gerçekleşebilir. **Doğrudan ayrımcılık** bir kişi yada gruba doğrudan ayrımcılık yapmak niyetiyle gerçekleşir. Bu, kişiye benzer bir durumda başkalarına gösterilen, gösterilmiş yada gösterilecek davranıştan daha uygunsuz muamele edilmesi ile ortaya çıkmaktadır (Brander vd., 2002). Bir istihdam edilme faaliyetinde, engellilik ya da kadın olmanın (iş neviden ya da sakıncalarından kaynaklanan bir gerekçe olmaksızın) işe alınmaması; etnik azınlık mensubu olduğu için müşteriye dükkânlarda hizmet verilmemesi gibi uygulamalar birer doğrudan ayrımcılık örneğidir³. **Dolaylı ayrımcılık** ise bir politika yada alınan bir önlemin yarattığı etkiyle ortaya çıkar. Dolaylı ayrımcılıkta tarafsızlığı hayli açık bir hüküm, kriter veya uygulamanın belirli bir kişi yada grubu fiili olarak diğerlerinden daha dezavantajlı duruma getirmesi ile oluşur Dolaylı ayrımcılık uygulamalarında genellikle ayrımcılık farklı davranmaktan değil, aynı davranmaktan kaynaklanan bir haldir. Örneğin bir okulda asansör varken, engelli öğrencilerin merdivenleri kullanarak üst kattaki sınıflara çıkmalarının istenmesi, (yani engellilik yüzünden başaramayacak bir davranış ya da erişim şekline) zorlanması dolaylı ayrımcılık örneğini teşkil etmektedir. Burada engelli birey, engelli

³ Örnekler, <http://www.ayrimciligionle.org> ve <http://www.ofm.fi/tr> sitelerinden 13.11.2014 tarihinde alınmıştır.

olmayan bireylerin fiziksel kapasitelerinin elverdiği bir hareket biçimine zorlanarak dezavantajlı hale getirilmektedir⁴. Dolaylı yada doğrudan ayrımcılığın getirdiği sonuçlar **pozitif ayrımcılık** kavramının doğmasına neden olmuştur. Olumlu ayrımcılık olarak da adlandırılabilir olan bu uygulama kadınlar, engelliler gibi gruplara kasıtlı olarak öncelik verilmesini gerekli kılar. Bu şekildeki bir uygulama ile bu grupların karşılaşıcağı ayrımcı uygulamalar aşmaya çalışılmaktadır (Brander vd., 2002).

Ayrımcılığa Karşı Eğitim:

Eğitimciler her çocukta hoşgörölü, ayrımcılık gözetmeyen bir tutum oluşturmaya; çeşitliliği yok saymaya yada dışlamaya değil bunu kabul etmenin yararlarına ve zenginlik oluşuna vurgu yapan bir öğrenme ortamının oluşturulması gerektiği noktasında hem fikirdirler. Öncelikle çocukların ve tüm okul çalışanlarının bu konuda öncelikle farkındalıklarının olması gerekir. Böylece hem kendileri hem de kendileri dışındaki kişilere karşı yapılan ayrımcılıkları fark edebilirler. Bunu sağlamanın yolu öğrencilere rol oynama, canlandırma ve empatiyi özendirilen etkinlikleri bir araç olarak kullanmaktır. Bu etkinlikler yoluyla öğrencilerin farkındalıkları ve empati duyguları gelişecek; ayrımcılığa maruz kalan çocukların direnç ve kararlılığı da artırılabilir.

Kaynakça:

- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: Ön yargı, kalıpyargı ve ayrımcılık, (Derleyen: K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan) *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çayır, K. (2012). Gruplararası ilişkiler bağlamında ayrımcılık, (Derleyen: K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan) *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Flowers, N. (2010). *Pusulacık: Çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu*. (Çeviren: M. Çulhaoğlu) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları 293.
- Brander, P., Oliveira, B., Gomes, R., Ondrackova, J., Keen, E., Surian, A., Lemineur, M-L. and Suslova, O. (2002). *Compass a manual on human right education with young people*. In P., Keen E. and Lemineur M-L. (Eds). Germany: Council of Europe.

---

⁴ Örnek, <http://www.avrimciligionle.org> sitesinden 13.11.2014 tarihinde alınmıştır.